

МИТНА БЕЗПЕКА ЯК СКЛАДОВА НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

У статті визначено місце митної політики у державній політиці національної безпеки, а також роль органів доходів і зборів в її забезпеченні. Виокремлено основні цілі митної політики. Встановлено, що об'єктом митної безпеки є митні інтереси держави, які забезпечують як зовнішньоекономічну, так і митну безпеку. Головним суб'єктом забезпечення митної безпеки України встановлено органи доходів і зборів.

Ключові слова: національна безпека, митна політика, митна безпека, митні інтереси, економічна безпека.

Постановка проблеми. Революційні події, що мали місце впродовж останніх місяців 2013 – початку 2014 року в Україні та кризові явища, що за ними послідували, загострили потребу забезпечення національної безпеки, співрозмірного реагування на зовнішні загрози та швидкої протидії можливим негативним наслідкам таких загроз у напрямі посилення забезпечення економічних інтересів держави. Убачається, що у нових умовах митна справа стає не лише інструментом та провідником зовнішньоекономічної діяльності, а й відіграє більш важливу роль, стаючи регулятором і засобом формування нових економічних відносин та зв'язків. Урахування цих обставин є необхідною умовою проведення актуальних досліджень забезпечення національної безпеки держави та проведення ефективної митної політики.

Метою статті є дослідження наукового і практичного підґрунтя для визначення місця митної політики у державній політиці національної безпеки, а також ролі органів доходів і зборів в її забезпеченні.

Аналіз останніх досліджень. Дослідженню проблем митної безпеки України присвячені праці вчених-правників С. В. Ківалова, Б. А. Кормича, В. Я. Настюка, П. В. Пашка, С. М. Переполкіна, К. К. Сандровського, економістів – Я. А. Жаліло, В. І. Мунтіяна, П. Т. Саблука та інших провідних науковців.

Виклад основного матеріалу. Закон України «Про основи національної безпеки України» від 19.06.2003 №964-IV основними засадами державної політики визначив шлях спрямування на захист національних інтересів і гарантування в Україні безпеки особи, суспільства і держави від зовнішніх і внутрішніх загроз в усіх сферах життєдіяльності [1]. У свою чергу, сферою митної політики є забезпечення економічних інтересів та безпеки України, а це чітко визначає місце митної політики у державній політиці національної безпеки [2, с. 8].

Відповідно до ст. 5 Митного кодексу України від 13.03.2012 №4495-VI (далі – МК України) державна

митна політика – це система принципів та напрямів діяльності держави у сфері захисту митних інтересів та забезпечення митної безпеки України, регулювання зовнішньої торгівлі, захисту внутрішнього ринку, розвитку економіки України та її інтеграції до світової економіки. Державна митна політика є складовою частиною державної економічної політики [3].

Історично митна політика являє собою першу форму державного регулювання зовнішньої торгівлі. Суть її виражається в розробці єдиної системи узгоджених економічних, політичних, організаційних та правових заходів з розвитку зовнішньоекономічних зв'язків держави.

Основні цілі митної політики – забезпечення найбільш ефективного використання інструментів митного контролю і регулювання товарообміну на митній території України, участь у реалізації торгово-політичних заходів щодо захисту українського ринку, стимулювання розвитку національної економіки, сприяння структурній перебудові та реалізації інших завдань економічної політики України. Митна політика має сприяти реалізації економічних інтересів держави.

Під національними економічними інтересами слід розуміти сукупність об'єктивних економічних потреб незалежної країни, задоволення яких забезпечує ефективне функціонування і сталий розвиток її економічної системи. Економічні інтереси виступають провідною складовою системної сукупності національних інтересів.

Аналогічно, економічна безпека – складова національної безпеки, яка, у свою чергу, є відбиттям потягу до забезпечення однієї з головних потреб людини та людства – до безпечного існування. Нормативне закріплення поняття національної безпеки знайшло у ст. 1 згаданого Закону України «Про основи національної безпеки України»: «національна безпека – це захищеність життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства і держави, за якої забезпечуються сталий розвиток суспільства, своє-

часне виявлення, запобігання і нейтралізація реальних та потенційних загроз національним інтересам».

Досягнення економічної безпеки відбувається через захист і реалізацію економічних інтересів, навіть коли вони виступають як проміжна ланка в забезпеченні економічної безпеки. Безпека економічного та зовнішньоекономічного розвитку – це ключова складова політики кожної держави.

Економічна безпека держави є комплексною системою, яка включає велику кількість елементів і напрямів, серед яких: демографічна, ресурсна, продовольча, енергетична, фінансово-грошова, зовнішньоекономічна, митна, кримінальна, медична безпека тощо.

Відповідно до ст. 6 МК України митна безпека – це стан захищеності національних інтересів України, забезпечення та реалізація яких досягається шляхом здійснення державної митної справи [3].

Слід зазначити, що митні правовідносини охоплюють не тільки економічну сферу, а й зовнішньополітичну, внутрішньополітичну, науково-технологічну, екологічну, інформаційну, соціальну, гуманітарну, а також сфери державної безпеки та безпеки державного кордону.

Отже, для виконання своїх функцій у рамках митної політики державою формується система принципів і напрямів діяльності щодо забезпечення своїх інтересів і безпеки, створюються засоби впливу на відповідні групи суспільних відносин і специфічний інститут, що визначається поняттям «митна справа», до якого ч. 1 ст. 7 МК України віднесено:

- 1) порядок і умови переміщення товарів через митний кордон України;
- 2) здійснення митного контролю та митного оформлення;
- 3) застосування механізмів тарифного і нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності;
- 4) справляння митних платежів;
- 5) ведення митної статистики;
- 6) обмін митною інформацією;
- 7) ведення Української класифікації товарів зовнішньоекономічної діяльності;
- 8) здійснення відповідно до закону державного контролю нехарчової продукції при її ввезенні на митну територію України;
- 9) запобігання та протидію контрабанді, боротьбу з порушеннями митних правил;
- 10) організацію і забезпечення діяльності органів доходів і зборів та інші заходи, спрямовані на реалізацію державної політики у сфері державної митної справи.

Указом Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 8 червня

2012 року “Про нову редакцію Стратегії національної безпеки України”» від 08.06.2012 № 389/2012 було визначено напрями вдосконалення системи забезпечення національної безпеки України, серед яких – уточнення завдань, функцій і повноважень суб’єктів забезпечення національної безпеки України, зокрема в умовах кризових ситуацій, що загрожують національній безпеці [4]. Для реалізації цього у сфері митної справи необхідно визначити об’єкти та суб’єкти забезпечення митної безпеки, завдання і сфери відповідальності цих суб’єктів, механізм забезпечення національної безпеки при реалізації митної політики держави.

Об’єктом митної безпеки, тобто тим, на захист чого вона спрямована, є митні інтереси держави. Як вважає П. В. Пашко, митні інтереси забезпечують як зовнішньоекономічну, так і митну безпеку, але при цьому мають певні відмінності [5, с. 7–14].

Так, до митних інтересів, захист яких забезпечує зовнішньоекономічну безпеку України, як складової частини економічної безпеки, можна віднести:

- створення умов для активізації розвитку економічних суб’єктів, вітчизняного науково-технічного потенціалу;
- упровадження чинного механізму збереження і відтворення природних, трудових, інтелектуальних, енергетичних ресурсів та основних фондів на території держави, а також економічного стимулювання їх найбільш ефективного використання в межах країни;
- заохочення підприємств до ефективного зовнішньоекономічного співробітництва тощо.

До митних інтересів, захист яких забезпечує митну безпеку України, можна зарахувати:

- створення сприятливих умов для полегшення торгівлі, сприяння транзитові, прискорення товарообігу і пасажиропотоку через митний кордон;
- своєчасне й повне стягнення податків і митних зборів;
- ефективну організацію боротьби з порушеннями митних правил та їх запобігання;
- наближення митного законодавства до світових вимог, розвиток міжнародного співробітництва в царині митної справи;
- недопущення ввезення на територію держави неякісних товарів, використання і споживання яких становить небезпеку для здоров’я населення;
- недопущення ввезення продукції низького морально-етичного змісту, що пропагує міжнародні конфлікти, сепаратизм тощо.

Головним суб’єктом забезпечення митної безпеки є органи доходів і зборів, оскільки ними безпосередньо здійснюється державна митна справа.

Основні завдання органів доходів і зборів визначені у ст. 544 МК України [3].

Відповідно до ч. 4 ст. 7 МК України безпосереднє керівництво здійсненням державної митної справи покладається на центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну податкову і митну політику. Нині таким органом є Міністерство фінансів України. Так, Указом Президента України від 08.04.2011 № 446/2011 затверджено Положення про Міністерство фінансів України, відповідно до п. 1 якого Мінфін України визнано головним органом у системі центральних органів виконавчої влади з формування та забезпечення реалізації державної фінансової, бюджетної, а також податкової і митної політики (крім адміністрування податків, зборів, митних платежів та реалізації податкової і митної політики) [6]. На підставі ст. 545 МК України Мінфін України спрямовує, координує та контролює діяльність митниць, здійснює інші повноваження, передбачені цим Кодексом та іншими законами України, в межах своїх повноважень видає накази, організує та контролює їх виконання.

Можна стверджувати, що митні відносини виникають одночасно з державою і проходять всі ступені її розвитку. На ранніх етапах свого розвитку митна справа мала досить примітивний характер і полягала у збиранні митного податку як гарантії безпеки на дорогах. Пізніше митна справа почала цілеспрямовано регулювати торговельну діяльність, обмежуючи або дозволяючи імпорт чи експорт певних товарів. З розвитком економічних відносин та зростанням мануфактурного виробництва, коли в товарообіг вступили гроші, митні відносини значно ускладнилися. Сприяючи проведенню економічної політики всередині держави, митні органи одночасно забезпечували за допомогою різноманітних митних заходів захист своєї країни від фінансово-економічних зазіхань інших держав, мали безпосередній вплив на розвиток зовнішньоекономічної сфери та наповнювали грошима державну скарбницю. Історичний аналіз свідчить, що митна діяльність держави концентрує в собі не лише вузьку проблему виконання фіскального завдання, а й вирішує значний комплекс соціально-економічних питань розвитку.

У наш час, виконуючи власні функції, визначені митним законодавством, митні органи мають справу з різноманітними питаннями суспільного життя. Органи доходів і зборів беруть безпосередню участь у формуванні доходної частини державного бюджету, оберігають народні надбання у царині культури, ведуть боротьбу з економічною злочинністю, стимулю-

ють розвиток міжнародних зв'язків і торгівлі тощо. Ці органи покликані захищати економічні інтереси суб'єктів національної економіки на всіх рівнях, починаючи від загальнодержавного і закінчуючи економічною безпекою окремої людини.

Зважаючи на фіскальну функцію, діяльність органів доходів і зборів має значний вплив на соціальну сферу, адже від рівня поповнення державного бюджету податками, зборами та іншими грошовими надходженнями залежить можливість покривати витрати соціального характеру, направляючи кошти з бюджету на відповідні дотації, субсидії, програми, виплати заробітної плати і пенсій тощо.

Якщо брати до уваги протидію органів доходів і зборів незаконному переміщенню заборонених предметів, приміром наркотичних засобів, сумнівної медичної продукції, можна стверджувати про беззаперечний факт захисту митниками життя і здоров'я нації [7, с. 104–105].

Різнобічність діяльності органів доходів і зборів та ширина охоплення ними сфер суспільного життя має велику кількість прикладів, але найважливішим серед інших, напевно, є захист митниками саме економічних інтересів держави.

Особливості сучасного внутрішнього та зовнішнього становища України, занепад її економіки, військові дії та політична криза роблять неможливим перенесення на національні умови тих торговельно-економічних механізмів, які сконструйовані в інших країнах відповідно до їх умов та місця в світовому господарстві. Однак принципи «конструювання» цих механізмів, особливо узгодження на багатосторонній міжнародній основі, і норми, що сформувалися на цій основі, мають бути взяті до уваги при створенні, розвитку й оновленні механізму митної політики в Україні. Під час її виконання потрібно враховувати досвід і постсоціалістичних країн. Тому слід обмірковано організувати роботу з розробки митної політики.

Необхідно пам'ятати, що філософія зовнішньої політики повинна полягати в тому, що всі політичні питання необхідно розглядати через призму національних економічних інтересів.

Інтереси національних виробників – ось пріоритет зовнішньоекономічної політики. Вони є найбільшими платниками податків, гарантами здорової економіки, джерелом зайнятості в ринковій економіці. Звичайно, інтереси виробників з різних секторів економіки відрізняються, тому відповідні урядові агенції мають прикласти зусилля аби надати рівну можливість звертатися за захистом чи з вимогою до державних органів усім суб'єктам господарської діяльності. У свою чергу вплив економічних сил сус-

пільства на прийняття законодавчих актів і рішень виконавчої влади зумовлює розвиток різних галузей українського права з регулювання зовнішньоекономічної діяльності.

Органи доходів і зборів повинні зробити ставку на вдосконалення професійних навиків своїх службовців, вміння грамотно і швидко, відповідно до законодавства, обслужити громадян, а також встигати стежити за процесами, що відбуваються в країні. При цьому дуже важливо підходити до вирішення питань зважено: не завищувати, але і не занижувати свою владу на місцях. Необхідно, крім того, працювати в тісному контакті з органами місцевої влади.

Захистом економічних інтересів повинні займатися професіонали, а не різного роду політичні популісти та екстремісти. Поки цього не зрозуміє влада, вітчизняні бізнесмени та виробники не відчуватимуть себе захищеними не тільки на зовнішніх, але і на внутрішніх ринках.

На підставі вищенаведеного можемо зробити такі **висновки**: 1) діяльність органів доходів та зборів є одним із важливих елементів у забезпеченні національної безпеки України; 2) місце митної політики у державній політиці національної безпеки визначається її завданням – забезпечення економічних інтересів та безпеки України; 3) об'єктом митної безпеки є митні інтереси держави, які забезпечують як зовнішньоекономічну, так і митну безпеку; 4) головним суб'єктом забезпечення митної безпеки України є органи доходів і зборів.

У подальшому при реалізації митної політики держави необхідно розглядати діяльність державних органів, причетних до цього процесу, в комплексі, оскільки всі державні органи в цій сфері об'єднані однією метою – забезпечення національної та економічної безпеки держави. Подальшого дослідження вимагають категорії «економічна безпека» і «митна безпека» та їх вплив на практичну діяльність митних органів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про основи національної безпеки України : Закон України від 19.06.2003 №964-IV // Відом. Верхов. Ради України. – 2003. – № 39. – Ст. 351.
2. Пашко П. В. Методологічні проблеми регулювання митної безпеки / П. В. Пашко // Митна політика та актуальні проблеми економічної та митної безпеки України на сучасному етапі : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпропетровськ, 23 листоп. 2007 р.). – Дніпропетровськ : Акад. мит. служби України, 2008. – С. 8–13.
3. Митний кодекс України : затв. Законом України від 13.03.2012 №4495-VI // Відом. Верхов. Ради України. – 2012. – № 44–45, 46–47, 48.
4. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 8 червня 2012 року «Про нову редакцію Стратегії національної безпеки України» : Указ Президента України від 08.06.2012 № 389/2012 // Офіц. вісн. України. – 2012. – № 45. – Ст. 1749.
5. Пашко П. В. Митні інтереси та митна безпека / П. В. Пашко // Митна справа. – 2007. – № 3 (51). – С. 7–14.
6. Про Положення про Міністерство фінансів України : Указ Президента України від 08.04.2011 №446/2011 // Офіц. вісн. Президента України. – 2011. – № 11. – Ст. 610.
7. Олексієнко Р. Ю. Напрями захисту митними органами економічних інтересів держави у зовнішньоекономічній сфері / Р. Ю. Олексієнко // Митна політика та актуальні проблеми економічної та митної безпеки України на сучасному етапі : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпропетровськ, 23 листоп. 2007 р.). – Дніпропетровськ : Акад. мит. служби України, 2008. – С. 102–106.

REFERENCES

1. Pro osnovy natsionalnoi bezpeky Ukrainy Zakon Ukrainy (The National Security of Ukraine: Law Ukraine) vid 19.06.2003 No. 964-IV, *Vidom. Verkhov. Rady Ukrainy*, 2003, No. 39, St. 351.
2. Pashko P. V. Metodolohichni problemy rehuliuвання mytnoi bezpeky (Methodological Problems of Regulation of Customs Security), P. V. Pashko, *Mytna polityka ta aktualni problemy ekonomichnoi ta mytnoi bezpeky Ukrainy na suchasnomu etapi: Materialy mizhnar. nauk.-prakt.CONF.* (m. Dnipropetrovsk, 23 lyst. 2007 r., Dnipropetrovsk, Akademiia mytnoi sluzhby Ukrainy, 2008, pp. 8–13.
3. Mytnyi kodeks Ukrainy (Customs Code of Ukraine) zatv. Zakonom Ukrainy vid 13.03.2012 No. 4495-VI, *Vidom. Verkhov. Rady Ukrainy*, 2012, No. 44–45, 46–47, 48.
4. Pro rishennia Rady natsionalnoi bezpeky i oborony Ukrainy (The Decision of the National Security and Defense Council of Ukraine) vid 8 chervnia 2012 roku «Pro novu redaktsiiu Stratehii natsionalnoi bezpeky Ukrainy», Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 08.06.2012 No. 389/2012, *Ofits. visnyk Ukrainy*, 2012, No. 45, St. 1749.

5. Pashko P. V. Mytni interesy ta mytna bezpeka (Customs and Customs Security Interests), P. V. Pashko, *Mytna sprava*, 2007, No. 3 (51), pp. 7–14.
6. Pro Polozhennia pro Ministerstvo finansiv Ukrainy: Ukaz Prezydenta Ukrainy (On the Regulation of Ministry of Finance of Ukraine: Presidential Decree Ukraine) vid 08.04.2011 No. 446/2011, *Ofits. visn. Prezydenta Ukrainy*, 2011, No. 11, St. 610.
7. Oleksiienko R. Iu. Napriamy zakhystu mytnymy orhanamy ekonomichnykh interesiv derzhavy u zovnishnoekonomichnii sferi (Directions Protect Customs Authorities Economic Interests in Foreign Trade), R. Iu. Oleksiienko, *Mytna polityka ta aktualni problemy ekonomichnoi ta mytnoi bezpeky Ukrainy na suchasnomu etapi: Materialy mizhnar. nauk.-prakt. konf.* (m. Dnipropetrovsk, 23 lyst. 2007 r.), Dnipropetrovsk, Akademiia mytnoi sluzhby Ukrainy, 2008, pp. 102–106.

А. И. КАЛИНИЧЕНКО

ТАМОЖЕННАЯ БЕЗОПАСНОСТЬ КАК СОСТАВЛЯЮЩАЯ НАЦИОНАЛЬНОЙ БЕЗОПАСНОСТИ УКРАИНЫ

В статье определены место таможенной политики в государственной политике национальной безопасности, а также роль органов доходов и сборов в ее обеспечении. Выделены основные цели таможенной политики. Установлено, что объектом таможенной безопасности являются таможенные интересы государства, обеспечивающие как внешнеэкономическую, так и таможенную безопасность. Главным субъектом обеспечения таможенной безопасности Украины названы органы доходов и сборов.

Ключевые слова: национальная безопасность, таможенная политика, таможенная безопасность, таможенные интересы, экономическая безопасность.

A. I. KALINICHENKO

CUSTOMS SECURITY AS THE COMPONENT OF NATIONAL SECURITY OF UKRAINE

Problem setting. The crisis of recent years in Ukraine increased the need to provide the national security in response to external threats. It seems that in the new conditions customs affairs become not only a tool and guide of foreign economic activity, but also plays an increasingly important role, becoming a means of control and the formation of new economic relations and tides. These circumstances justify the importance of researches concerning with ensuring national security and an effective customs policy.

Analysis of recent researches and publications. The problems of the customs security of Ukraine have been studied in the works of legal scholars S. V. Kivalov, B. A. Kormich, V. Y. Nastyuk, P. V. Pashko, S. M. Perepelkin, K. K. Sandrovskiy, economists – J. A. Zhalilo, V. I. Muntiyany, D. C. Sablukov and other leading scientists.

Target of research. The aim of the article is to study the scientific and practical material for the determination of the place of the customs policy of the national security state policy, as well as the role of customs bodies in its maintenance.

Article's main body. The article analyzes the legal regulation of state customs policy in Ukraine. The main objectives of customs policy have been defined in this article, the main one – the realization of state economic interests. Objects and subjects of customs policy ensuring have been considered. The analysis of the evolution of customs relations has been conducted. The theoretical conclusions and practical recommendations for the development of the national customs policy have been given.

Conclusions and prospects for the development. The following conclusions have been drawn on the basis of the study: 1) the activity of customs body is one of the important elements of national security ensuring; 2) the place of the customs policy in the national security state policy is defined by its task – economic interests and security ensuring; 3) customs interests of the state that ensure both foreign and customs security consider as the object of customs security; 4) customs bodies are the main subjects of customs security ensuring. Categories of «economic security» and «customs security» and its impact on the practical activities of customs bodies should be studied hereafter.

Key words: national security, customs policy, customs security, customs interests, economic security.